DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2021 SPALIO 30 D. NR. 39 (86)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Šviesa tarp debesų

Algimanto Kunčiaus nuotr.

Koks keistas vis dėlto yra žmogaus gyvenimas!.. Nors prieš daugelį amžių – ką jau ten, netgi prieš keliasdešimt metų – vykusius įvykius ir gyvenusius žmones mes pažįstame menkai arba labai jau stereotipiškai, mums atrodo, kad tie laikai yra barbariški. Senoviški, nepažangūs. Žiaurūs, nelankstūs, tiesmukiški. Nekultūringi ir netolerantiški. Ir, žinoma, pilni smurto.

Bet juk niekas nepasikeitė. Pasaulis liko toks pat. Tik tiesmukiškumas ir barbariškumas tapo lankstesni. O smurto formos, gyvenimui gerėjant ir technologijoms tobulėjant, prisitaiko prie gyvenimo sąlygų, darosi kitokios, sunkiau atpažįstamos. Švelnesnės, kultūringesnės. Be kraujo. Netgi be fizinio kontakto. Bet jos niekur neišnyksta.

Jos išliko, per pasaulį praūžus didelėms audroms – dviem pasauliniams karams, postkolonializmui, fašizmui ir komunizmui, šaltajam karui, Sovietų sąjungos griūčiai, ekonominei ir socialinei pasaulio globalizacijai, politiniams veikėjams ir judėjimams patyrus savo šlovės ir nuopuolio valandas. Visada išlieka trapi pusiausvyra tarp gėrio ir blogio. Ir visada išlieka galimybė rinktis tarp dangaus ir pragaro. Ir šiomis kategorijomis pagrįsti savo žmogiškumą.

Tik kartais sunkiai atsidūstu, nes šios dvi sąvokos – dangus ir pragaras – šiuolaikiniame pasaulyje tapo siauros, specifinės. Literatūrinės, na, dar – filosofinės. Netgi – kas jau baisu – nerimtos. Juokingos. Atsietos nuo pragmatiškojo pasaulio pamato ir empiriškojo gyvenimo suvokimo.

Kitaip tariant, šiandienos pasauliui nebereikia jokios metafizikos. Ją atstoja ezoterika, kurioje gali rasti viską, ko trokšta neapsisprendęs, svyruojantis, abejingas, vartotojiškas žmogus: ydų ir perversijų įteisinimą, estetinį skurdą, paviršutinišką emocinį pasitenkinimą. Ir tai lengvai įgyvendinama, kai nebelieka aiškios dangaus ir pragaro kaip dviejų atskirų metafizinių (ir moralinių) kategorijų skirties. Arba toji skirtis yra nereikšminga.

Ir jeigu mes nebetenkame šitos aiškios skirties, ką gi mes, kaip žmogiškosios būtybės, savo gyvenimu ir likimu galime paliudyti? Kad esame tik buitinės dramos ar papročių tragikomedijos personažai, negalintys nieko pasirinkti, nes viskas jau parinkta už mus?

Ar esame būtybės, kurios ne tik turi, bet ir privalo aiškiai ir nedviprasmiškai įvardyti ir įkūnyti savo egzistencinį pasirinkimą? Būti šviesos krislu pasaulyje, kurį dengia tamsūs negandos debesys. Arba vienu iš tų debesų.

Renata Šerelytė

TIESA I

Ji yra? Tai ko vis verkia
Gimdami žmonių vaikai
Šiam pasauly, vos atmerkia
Šviesą jų baili vokai?

Kam jos ieško, jei atrado
Knygoj, duonoj, akmeny?
Kaip jinai nuoga atrodo,
Kur ją deda mirdami?

Ką atspindi saulės dėmės,
Prieš pavirsdamos krauju?
Kuo ji prikalta prie žemės –
Kūju ar kalaviju?

Kas per dangų nulingavo,
Kur išbiro valanda?
Kas pažins ją ligi galo
Šiandien arba niekada?

Stasys Jonauskas

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Šviesa tarp debesų • **2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė.** Sugrįžimas į Lietuvą (2) • **4-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** A. Puipos „Sinefilija" – juodoji komedija, įkvėpta kultinių filmų • **5-as psl. Astrida Petraitytė.** Dar kartą: Kasiulis ir aplink Kasiulį... • **6-as psl. Gintaras Dragūnas.** Svarbu ir geras vardas, ir protėvių atminimo įamžinimas/ **Renata Šerelytė.** Aštuntieji Žemaitės skaitymai • **7-as psl. Algis Vaškevičius.** Dviejų istorikų knygos sudomino ir vertėjų seminaro dalyvius • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Istorinės Prezidentūros gyvavimo akimirkos nuotraukose • Ko galima išmokti iš „Literatūros pamokų"

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

Sugrįžimas į Lietuvą (2)

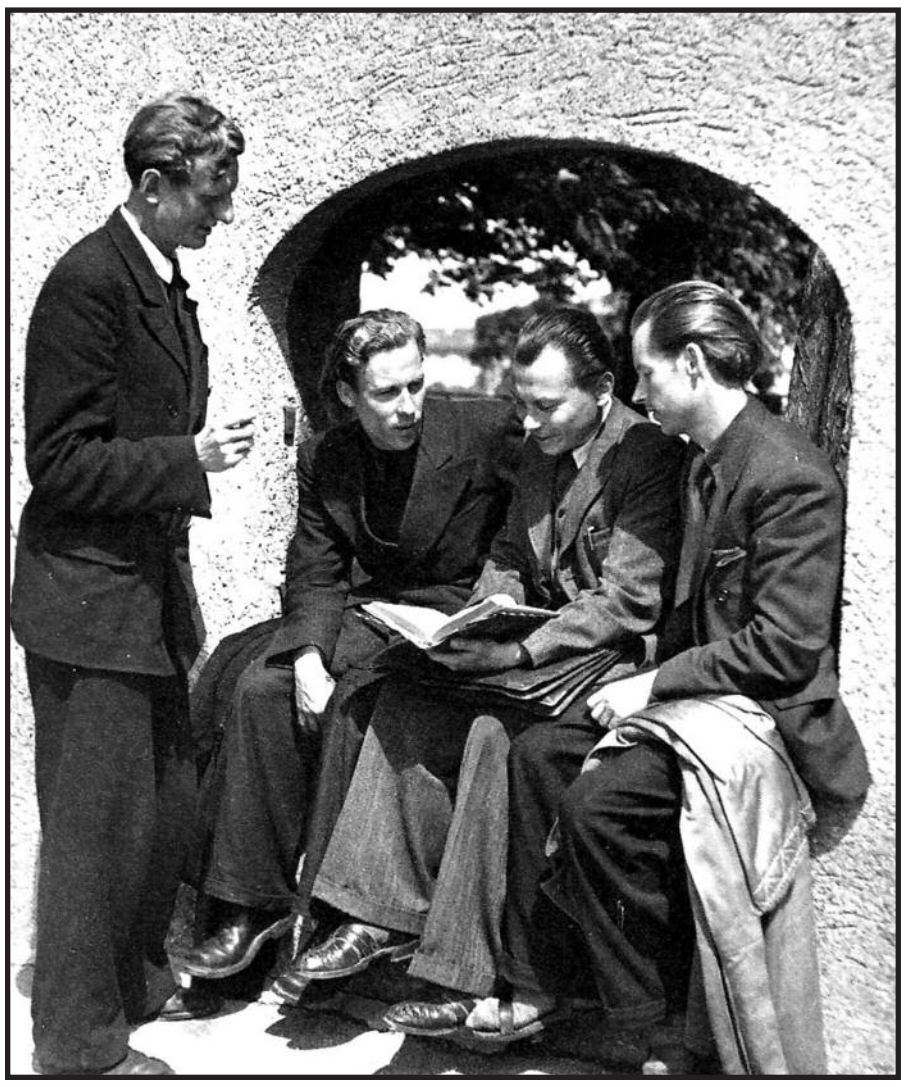

Iš kairės: J. Kaupas, H. Nagys, K. Bradūnas ir A. Nyka-Niliūnas, Augsburgas, 1947

Maironio muziejus tapo ta scena, per kurią išeiviai rašytojai sugrįžo į Lietuvą

Algirdas Landsbergis

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Tęsinys. Pradžia 2021 m. spalio 23 d. „Kultūroje"

„Laisvė rašytojui lygiai būtina, kaip gyvajai būtybei oras"

Sugrįžimas į sovietų okupuotą Lietuvą buvo neįmanomas, todėl rašytojai vyko į kitas šalis ir kontinentus. Daugiausia jų, gavę iškvietimus (afidevitus), persikėlė į JAV. J. Girnius savo veikale „Grožis ir tiesa" yra rašęs: „Laisvė brangi rašytojui, kaip pirmoji jo kūrybinio pašaukimo sąlyga. Laisvė rašytojui lygiai būtina, kaip gyvajai būtybei oras. Prarasti laisvę rašytojui yra lygu nutraukti ryšį su savo kūrybingumo versmėmis. Rašytojas, netekęs laisvės, pasmerktas sunykti, iš kūrėjo pasidaryti tiktai žodžio amatininku."

1940 metų gale JAV įsikūrė iš Vatikano atvykęs diplomatas A. Vaičiulaitis; kiek vėliau jis pasikvietė iš Prancūzijos J. Kuossą-Aleksandravičių (nuo 1951 – Aistis); iš Italijos persikėlė poetas, pranciškonas L. Andriekus. Kartu su įsteigtu Amerikos Lietuvių kultūros institutu jie rūpinosi išeivių iškvietimais (afidevitais). Svetimoje žemėje daugeliui teko imtis sunkių fizinių darbų: miškuose, fabrikuose, šachtose, kepyklose, skerdyklose, valgyklose ir kt. A. Vaičiulaitis apgailestaudamas viename laiške F. Kiršai rašė: „Taip ir žus geriausios mūsų jėgos: vienos duoną kepdamos, kitos paminklų akmenis tašydamos, trečios lėkštes plaudamos..." Ilgainiui kai kas gavo darbus profesinėse srityse, o jaunesnieji – K. Ostrauskas, R. Šilbajoris, A. Landsbergis, A. Mackus, V. Skrupskelytė, V. Kavolis – pasinėrė į studijas. Jie ne tik sėmėsi žinių, bet ir entuziastingai įsitraukė į studentišką veiklą, bendradarbiavo spaudoje, puoselėjo lietuvybę.

1951 metais susivienijo LRTD su LRD JAV, pasirinkus pastarosios vardą. Lietuvybei gaivinti bei puoselėti Amerikoje ypatingos svarbos turėjo spauda: trys dienraščiai buvo leidžiami Čikagoje – „Draugas", „Naujienos", „Vilnis", Klivlande – „Dirva", Bostone – „Keleivis", New Yorke – „Darbininkas", „Vienybė", „Laisvė". B. Brazdžionis Los Angeles leido žurnalą „Lietuvių dienos"; Čikagoje ėjo mėnraščiai „Margutis" ir „Vytis".

1951 m. buvo atgaivinta „Šatrijos" draugija. Iš Vokietijos į Ameriką persikėlusi liberalaus jaunimo organizacija „Šviesa" susijungė su čia įkurta „Santara", kuriai vadovavo V. Adamkus-Adamkavičius, J. Bachunas, V. Kavolis. 1959-aisiais pastarojo iniciatyva pradėtas leisti neperiodinis kultūros žurnalas „Metmenys" siekė propaguoti lietuviškumą. Nuo 1954 m. JAV lietuvių studentų sąjungos centro valdyba pradėjo leisti anglų kalba žurnalą „Lituanus". Jo idėjinės minties autoriai buvo Vytautas P. Vygantas ir žinomas Amerikos lietuvis Juozas Balčiūnas, tapęs pirmuoju finansiniu rėmėju. A. Mackus redagavo žurnalą „Margutis", kartu su D. Sruogaite vedė literatūros laidas „Pelkių žiburėlis", kurias transliavo „Margučio" radijas. Čikagoje, prie „Morkūno ir Ko spaustuvės", buvo įkurtas A. Mackaus knygų leidybos fondas.

Lietuvių kalbos puoselėjimui bei plėtojimui svetur daug dėmesio skyrė ir įsteigtas Lituanistikos institutas. Jame darbavosi V. Maciūnas, A. Vaičiulaitis, K. Ostrauskas, A. Landsbergis, R. Šilbajoris, A. Nyka-Niliūnas ir kt. Literatūrinė medžiaga buvo skelbiama ne tik laikraščiuose ir žurnaluose, bet ir leidiniuose „Acta Baltica", „Lituanistikos instituto suvažiavimo darbai", „Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai", „Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis" ir kt.

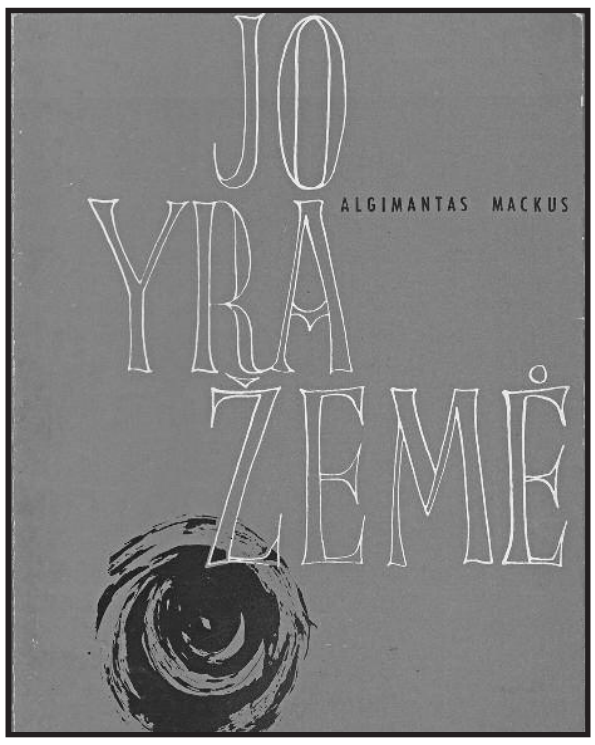

Algimanto Mackaus knygos viršelis

Rašytojai rengė metraščius, antologijas. J. Aisčio bei A. Vaičiulaičio pastangomis sudaryta ir 1951 m. Čikagoje išleista „Lietuvių poezijos antologija", kuri pristatė lietuvių lyriką nuo liaudies iki laisvės kovotojų dainų. 1957 m. išėjo „Lietuvių beletristikos antologijos" (red. B. Brazdžionis) pir-ma dalis, 1965 m. – antra. Išskirtiniu leidiniu tapo 1945 m. spaudos atgavimo penkiasdešimtmečiui paminėti išleistas „Gabijos" literatūros metraštis (red. J. Aistis ir S. Zobarskas). K. Bradūnas parengė ir išleido knygos „Lietuvių poezija" III tomą (1971 m.). Rašytojai bendradarbiavo ir kitose šalyse leidžiamoje lietuvių spaudoje. Ypač populiarūs buvo žurnalas „Pradalgės" (1964–1980 m. K. Barėno redaguotas ir leistas Londone), laikraštis „Nepriklausoma Lietuva" (nuo 1968 m. H. Nagio redaguotas ir leistas Montrealyje), savaitraštis „Mūsų pastogė" (nuo 1949 m. leistas Sydney, 1961–1985 m. redagavo V. Kazokas).

Rašytojų kūrybai skatinti buvo steigiamos įvairios premijos. LRD JAV premiją nuo 1950 m. yra gavę A. Vaičiulaitis, P. Andriušis, N. Mazalaitė, B. Brazdžionis, J. Jankus, H. Radauskas, J. Savickis, G. Tulauskaitė-Babrauskienė, K. Bradūnas ir kiti. Nuo 1952 iki 1964 m. kas dveji metai buvo skiriama žurnalo „Aidai" grožinės literatūros premija. Vinco Krėvės literatūros premiją įsteigė Akademinis lietuvių sambūris Monrealyje, Kanadoje. Nuo 1954 m. ją gavo J. Aistis, J. Mekas, M. Katiliškis, V. Ramonas, A. Mackus, K. Ostrauskas ir kt. Buvo įsteigta ir JAV LB Švietimo tarybos premija. Keliems rašytojams premijos paskirtos už visą jų kūrybą: M. Katiliškiui – Santaros-Šviesos federacijos, J. Girniui ir A. Maceinai – Ohaio valstijos Lietuvių gydytojų sąjungos. Dienraštis „Draugas" apdovanodavo novelės, poezijos bei romano konkursų nugalėtojus.

Lietuviai rašytojai įsitraukė į Tarptautinio PEN klubo veiklą. Itin daug jėgų ir laiko šiam darbui skyrė A. Landsbergis. Beveik 40 metų jis buvo ne tik veiklus ir aktyvus narys, bet ir 1966–1976 m. Amerikos lietuvių išeivių rašytojų PEN skyriaus pirmininkas, o nuo 1976 m. iki mirties – vicepirmininkas. Jo atkakliomis pastangomis Lietuvos rašytojų sąjunga 1989 m. buvo įtraukta į PEN klubo gretas.

Egzodo rašytojų knygos jau nuo 1956 metų slapta pasiekdavo sovietinę Lietuvą. Tai buvo antroji stambaus masto knygnešystės banga. Sovietinėje Lietuvoje knygos keliavo iš rankų į rankas, buvo perrašinėjamos, skaitomos naktimis, tačiau patekusios į cenzorių rankas – talpinamos į spec. fondus.

Ekspozicinėje erdvėje yra vitrinos, skirtos pavienių rašytojų asmenybėms atskleisti: B. Brazdžioniui, A. Vaičiulaičiui, J. Aisčiui, H. Radauskui, M. Katiliškiui ir J. Kaupui. Čia pamatysime jų rankraštinius sąsiuvinius, laiškus, nuotraukas, dokumentus, meno kūrinius ir memorialinius daiktus.

Idealistinis tikėjimas didžiosiomis vertybėmis

Neabejotinai svarbų vaidmenį XX amžiaus lietuvių literatūriniame gyvenime atliko rašytojai, gavę bežemių ir žemininkų pavadinimą. Jie pabrėžė siekį menine forma įprasminti visą žmogaus egzistenciją. 1951 m. išleista antologija „Žemė" tapo žemininkų kartos manifestu, o J. Grinius, parašęs šiam leidiniui įvadą – žemininkų ideologu. Poezijos antologijoje savo kūrybą spausdino J. Kėkštas, K. Bradūnas, A. Nyka-Niliūnas, H. Nagys, į ją buvo įtraukta ir Lietuvoje 1944 m. nuo atsitiktinės skeveldros žuvusio V. Mačernio poezija. Poetai žemininkai – skirtingi ir saviti menininkai, kuriuos siejo ne tik ypatinga meilė lietuvių kalbai, bet ir išskirtinis domėjimasis Vakarų kultūra. Egzodas jiems tapo egzistenciniu išbandymu. Kiekvienas savaip svarstė žmogaus, praradusio gimtąją žemę ir atsidūrusio pasaulio verpetuose, išlikimą.

K. Bradūno poezijos pagrindą sudaro mitologija ir tautosaka („Svetimoji duona", „Apeigos", „Devynios baladės", „Sidabrinės kamanos" ir kt.), o A. Nykos-Niliūno ir H. Nagio kūryboje iškyla skausmingos egzistencinės paieškos. Pastarasis telkė žiūros tašką į jausminį, gamtišką pradą („Lapkričio naktys", „Broliai balti aitvarai", „Prisijaukinsiu sakalą" ir kt.), o A. Nyka-Niliūnas kūrė filosofinę hermeneutinę poeziją („Praradimo simfonijos", „Orfėjaus medis", „Balandžio vigilija", „Vyno stebuklas" ir kt.). Žemininkų kūryboje nuo pat pirmųjų iki paskutiniųjų knygų išlieka ryški gija – idealistinis tikėjimas didžiosiomis vertybėmis.

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

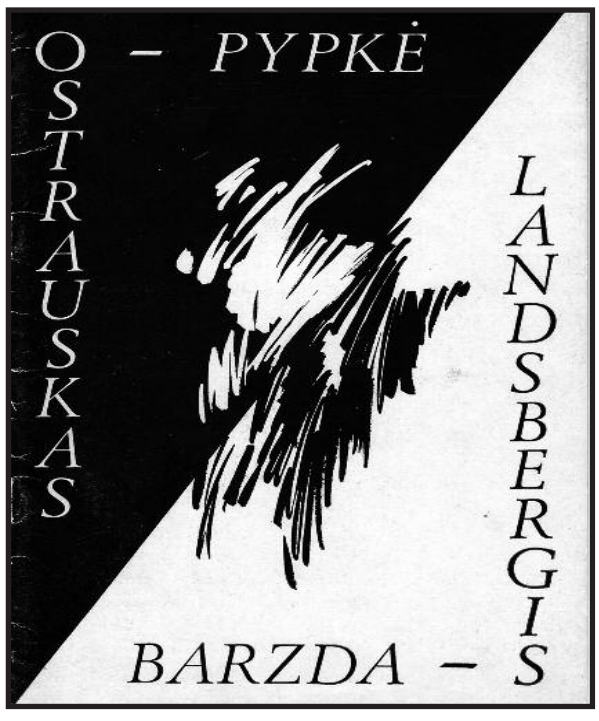

Teatro programėlė

1952 m. žemininkai ir jiems artimi rašytojai sudarė „Literatūros lankų" redakcinį kolektyvą. Tai buvo neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žurnalas, 1952–1959 m. redaguojamas Baltimorėje (JAV), o spausdinamas Buenos Airėse (Argentina). Jame daugiausia bendradarbiavo pokario jaunosios kartos lietuvių literatai. Aktyviausi buvo K. Bradūnas, J. Kėkštas, H. Nagys, A. Nyka-Niliūnas, savo kūrybą ir kritikos straipsnius žurnale taip pat skelbė J. Kaupas, A. Mackus, A. Landsbergis, K. Keblys, J. Mekas, A. Škėma, V. Šlaitas, J. Blekaitis, V. ir J. Janavičiai, M. Katiliškis ir K. Ostrauskas.

Išleistuose aštuoniuose numeriuose išspausdinta recenzijų apie beveik visas to meto išeivių knygas. Pagrindinis leidinio rengėjų tikslas – „grąžinti beveik totaliai prarastą literatūros, kaip estetinės kūrybos, nepriklausomybę, atstatyti natūralią vertybių gradaciją ir išlaikyti nuolatinį kontaktą su Vakarais". Jų pastangomis buvo plačiai propaguojama laisvo ir intelektualaus kūrėjo misija. Šiame laikraštyje-žurnale, tapusiame vartais į literatūrinį pasaulį jaunesniesiems ir „liberaliai nusiteikusios humanistinės krypties rašytojams" buvo spausdinama ne tik originalioji kūryba, bet ir vertimai iš vokiečių, prancūzų, anglų kalbų. Žemininkų kūryba turėjo reikšmingos įtakos dvasiniam ir kultūriniam Lietuvos atgimimui.

Sociologo Vytauto Kavolio įvardyta „bežemių karta" – Liūnė Sutema ir Algimantas Mackus – brandino ir puoselėjo savitus pasaulius. Abu šie kūrėjai iš kitų rašytojų išsiskyrė savo menine raiška. Tėvynė jiems – tolima ir nešildanti prisiminimais, todėl gyvenimas išeivijoje jų kūryboje atsiskleidžia kaip nebūtis, tuštuma, vyrauja „neornamentuota" kalba – nejautri, šiurkšti, priešinga iki tol vyravusiai literatūrinei tradicijai. Bežemiai – neįleidę šaknų gimtojoje žemėje ir niekad nepritapę svetur. Liūnė Sutema pažymėjo vidinės bežemių poetinės kartos likimo gaires. Kūrėja išleido eilėraščių rinkinius: „Tebūnie tarytum pasakoj" (1955), „Badmetis" (1972), „Vendeta" (1981), „Graffiti" (1993), „Tebūnie" (2006).

A. Mackus – poetas, redaktorius, knygų leidėjas, „Margučio radijo" laidų vedėjas, draugų vadintas idėjų žmogumi, yra teigęs, kad nėra nieko baisesnio žmogaus gyvenime kaip „neturėti žemės, kurią visais atžvilgiais galėtum pavadinti sava..." Poetinės kalbos revoliucionierius – paprastos, „neornamentuotos" kalbos pradininkas. A. Mackus tobulino ne tik formą, bet ir kūrė savitą kalbą, kuri daugelyje eilėraščių buvo grubi, vietomis retoriška, sarkastiška ar užgauli. Jo poetinis stilius pasižymėjo charakteringais ir taikliais palyginimais, antifrazėmis. 1962 m. išėjo trečias, išleistas Santaros leidyklos, A. Mackaus poezijos rinkinys „Neornamentuotos kalbos generacija ir jos augintiniai". Už šią knygą 1964 m. jam buvo paskirta Montrealio Lietuvių akademinio sambūrio Vinco Krėvės vardo literatūrinė premija. Kiti ne mažiau reikšmingi A. Mackaus eilėraščių rinkiniai: „Elegijos" (1950) (Algimanto Pagėgio slapyvardžiu), „Jo yra žemė" (1959), „Chapel B: eilėraščiai" (1965).

V. Kavolis, kalbėdamas apie bežemius, teigė: „Istorija ypač tobulai triuškina mažuosius. Bet ir istorijos mažieji gali įgyti nesutriuškinamą žmogišką reikšmę, kai jie radikaliai, nebijodami apnuoginti savo silpnybės ir savo sentimentų, konfrontuoja savo likimą ir, su juo besigrumdami, subręsta". Liūnė Sutema ir A. Mackus pasižymėjo Lietuvos kultūros istorijoje kaip savitos bežemių kartos atstovai, savo kūryba paveikę Lietuvos jaunuosius poetus. Visų žemininkų ir bežemių kartos atstovų archyviniai rinkiniai atverti lankytojams.

„Kalba *kita* kalba"

Šioje vitrinoje pristatoma išeivių moterų rašytojų Petronėlės Orintaitės, Nelės Mazalaitės, Gražinos Tulauskaitės, Kotrynos Grigaitytės, Alės Rūtos (tikr. – Elenos Nakaitės-Arbienės) ir Julijos Švabaitės-Gylienės kūryba. Daugelis jų studijavo Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetuose, mokytojavo, dalyvavo kultūros ir literatūros vakaruose. Nepriklausomoje Lietuvoje įvyko trys moterų kūrėjų vakarai, juos rengė inteligenčių žurnalas „Naujoji Vaidilutė" (1921–1940). Menininkės skelbė kūrybą spaudoje, antologijose, almanachuose, beveik visos spėjo išleisti ne vieną knygą. Rašė įvairių žanrų prozą, lyrines impresijas, straipsnius ir recenzijas apie literatūrą, teatrą, dailę. Išvykusios svetur sunkiomis buities sąlygomis tęsė savo kūrybinius darbus. Siekė išsaugoti lietuvių kalbą, tautinį identitetą.

Moterys kūrė savitus pasaulius iš tautosakos, papročių, apeigų, kaimiškos aplinkos, mitologijos. Per jų kalbą veriasi unikali pasaulėjauta, išryškinama vertybių gradacija. Literatūros kritikas Alfonsas Nyka-Niliūnas rašė: „Moterys yra *kitoki*, moraliai pranašesni kito pasaulio žmonės. Jos kitaip žino, kitaip jaučia, kitaip mato, kitaip girdi, kitaip reaguoja, kitaip supranta ir interpretuoja realybę. Kalba *kita* kalba. Todėl ne tik galima, bet ir reikia kalbėti apie moterų poeziją, muziką, tapybą etc."

Pirmas iš dešinės – H. Nagys, apsigynęs disertaciją apie G. Traklį

Petronėlė Orintaitė – plataus spektro rašytoja – rašė eilėraščius, apsakymus, apysakas, noveles, romanus, memuarus, knygas vaikams. Savo kūryboje propagavo feministines idėjas: svarstė moters savigarbos, teisių ir laisvių, individualios tapatybės klausimus. Išleido eilėraščių rinktinę „Vingių vingiai" (1930), romanus „Paslėpta žaizda" (1934), „Daubiškės inteligentai" (1937), „Dirvonų dukterims" (1939) ir „Erelių kuorai" (1976), novelių rinkinį „Marti iš miesto" (1948), atsiminimų knygą „Ką laumės lėmė" (1965). P. Orintaitės kūryba versta į anglų, latvių, lenkų, švedų bei vokiečių kalbas.

Nelė Mazalaitė – savito stiliaus rašytoja, kūrė poeziją, prozą, legendas, vienuolikos knygų autorė, girdėjusi ne vieną aštrų kritikų žodį, tačiau tvirtai, kaip tikra žemaitė, jį atlaikiusi. Savo beletristikoje derino realias aktualijas ir legendinius pasakojimus. Svarbiausi novelių ir legendų rinkiniai: Miestas, kurio nėra (1939), „Pajūrio moterys" (1939), „Legendos apie ilgesį" (1948), „Mėnuo, vadinamas medaus" (1951), „Gintariniai vartai" (1952) ir kt. Gražinos Tulauskaitės poezija priklauso estetinei neoromantinei srovei. Grakščios klasikinės formos lyrikė, romantiška, lakoniška, metaforiška kūrėja, dažniausiai savo poezijoje išreiškianti ir atskleidžianti individualų moters pasaulį. Išleistos penkios eilėraščių rinktinės: „Paklydę žodžiai" (1934), „Vėjo smuikas" (1944), „Po svetimu dangum" (1951), „Rugsėjo žvaigždės" (1957), „Vakarė banga" (1968).

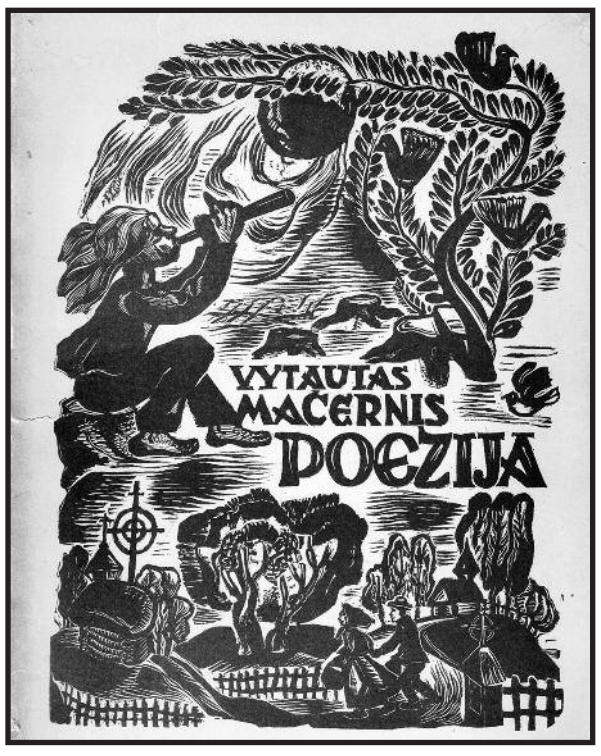

V. Mačernio poetinės kūrybos sutelktinė knyga „Poezija", išleista Čikagoje, 1961 metais, redaguota K. Bradūno

Kotryna Grigaitytė – poetė, prozininkė, turinti savo veidą – „moteriškai švelni ir padykėliškai grakšti" (A.Vaičiulaitis). Rašytoja išlieka autentiška – dar pirmuosiuose rinkiniuose atrastąjį kelią naujai pavingiuoja tik širdimi pergyventose temose. Minėtos poezijos rinktinės: „Akys pro vėduoklę" (1937), „Paslaptis" (1950), „Rudens sapnai" (1963), „Marių vėjui skambant" (1980). Vienintelis romanas – „Auksinukai" (1995).

Alė Rūta (tikr. Elena Viktorija Nakaitė-Arbačiauskienė-Arbienė) – pedagogė, keletą kadencijų buvo įtraukta į LRD JAV valdybą Los Angeles, dalyvavo „Menų klube", skaitė paskaitas. Sukūrė unikalų romanų ciklą „Didžioji meilė" iš penkių knygų: „Žvaigždė viršum girios" (1960), „Į saulėtekį" (1960), „Broliai" (1961), „Motinos rankos" (1961) ir „Priesaika" (1962), vaizduojantį Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Nepriklausomos Respublikos ir Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos laikotarpius. Kiti rašytojos romanai: „Trumpa diena" (1955), „Kelias į kairę" (1964), „Pirmieji svetur" (1984), „Vargingos tėvynės vaikai" (2000). Parašė biografinę apysaką „Margu rašto keliu" (1987) ir biografinį novelių romaną „Mėlyno karvelėlio šviesa" (1990).

Julija Švabaitė-Gylienė – poetė, prozininkė, pedagogė. Išleido romaną „Stikliniai ramentai" (1985), už kurį buvo paskirta dienraščio „Draugas" romano premija. Šis kūrinys laikomas pirmuoju feministiniu romanu išeivijoje. Rašytojos kūryboje centrine ašimi tampa moters kūrėjos likimas. Mėgstamiausias žanras – poezija. Minėtinos knygos: eilėraščių rinkiniai „Vynuogės ir kaktusai" (1963), „Septyni saulės patekėjimai" (1974), „Vilties ledinė valtis" (1981), „Tu niekur neišėjai" (1991), „Žiemos erškėtis" (1994), „Kur šią naktį nakvosi" (2002), „Ant vėlių suolelio" (2007), apysaka vaikams „Gabriuko užrašai" (1973) ir humoristinių apsakymų knygelė „Draugų laivelis" (2006). Vitrinoje lankytojais pamatys ne tik beveik visas kūrėjų knygas, rankraščius, nuotraukas, bet ir stilingą P. Orintaitės skrybėlaitę, K. Grigaitytės auskarus, parkerį, gintarinius karolius ir kt.

Nukelta į 8 psl.

Puipos „Sinefilija" – juodoji komedija, įkvėpta kultinių filmų

Ieva Marija Mendeikaitė

Vieno žymiausių Lietuvos režisierių Algimanto Puipos išsamiai pristatyti nereikėtų – jį mena kiekvienas, nors truputį besidomintis lietuviško kino produkcija, o tikriausiai net ir nesidomintieji atpažįsta šio žmogaus pavardę. Nors neabejotinai žinome garsiausius režisieriaus kūrinius – „Dievų miškas", „Miegančių drugelių tvirtovė", „Nuodėmės užkalbėjimas", „Edeno sodas" – dar nesame gerai susipažinę su naujausiu autoriaus darbu – „Sinefilija". O vertėtų, ypatingai tiems, kurie mėgsta kartkartėmis vis iš naujo pasižiūrėti kultiniais tapusius, šiandien klasikos žanrui priskiriamus, filmus.

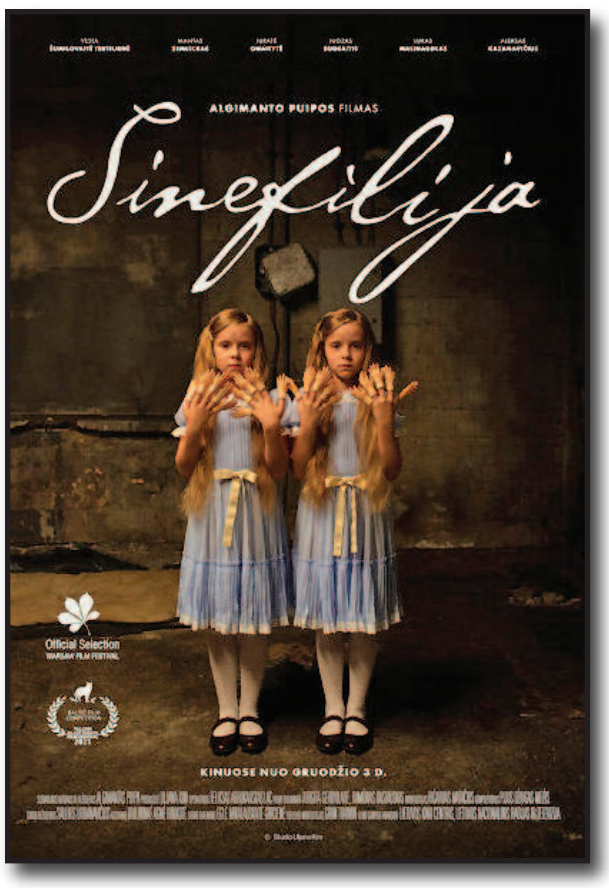

Kardinaliai pakeitęs režisūrinį braižą, vienas žymiausių režisierių Lietuvoje Algimantas Puipa neria į naują žanrą. Naujausiame režisieriaus filme „Sinefilija", su kuriuo Lietuvos žiūrovai galės susipažinti artimiausiais mėnesiais, matome devynias, viena su kita susietas istorijas, kuriose susipina jų herojų likimai. Rolandui sugalvojus išsinuomoti kambarį, jį netikėtai aplanko keistas vaikinas, vardu Teodoras. Jis pasiūlo Rolandui penkis tūkstančius eurų už vieną tikrai netradicinę paslaugą – nufilmuoti jo savižudybės procesą. Deja, kad ir būtų keista, šio makabriško pasiūlymo Rolandui niekaip nepavyksta išvengti ir nuo tada vaikino gyvenimas virsta vienu dideliu nesusipratimu, kupinu nepaaiškinamų įvykių. Izabelė balansuoja tarp realybės ir fantazijos pasaulio. Gimsta žuvis. Personažai pakliūva į situacijas, primenančias F. Kafkos „Proceso" ar R. Polanskio „Nuomininko" juostų siužetus. Pamažu paaiškėja, kad visa tai tik kino kuriama iliuzija. Rolandas ir Izabelė – tik aktoriai, jų likimą valdo režisierius. Tačiau ar tikrai?

Filme taip pat netikėtai atsiranda dvi dvynukės mergaitės mėlynomis suknelėmis, ilgais plaukais ir mažomis plastikinėmis rankutėmis ant kiekvieno iš savo pirštų. Mergaitės prašo Rolando, kad jis su jomis pažaistų. Skamba taip, lyg kažkur jau būtumėte tai girdėję? Akyliausiems kino mylėtojams ilgai spėlioti, kur šios dvynukės mergaitės buvo matytos, neteks, ypatingai jeigu prieš įeinant į kino salę, jie atkreips dėmesį į šio filmo plakatą. Iš pastarojo į juos žvelgs iki gelmių pažįstami kino personažai iš klasika tapusio psichologinio siaubo filmo „Švytėjimas", kurį 1980 metais pagal Stephen King romaną ekranizavo legendinis režisierius Stanley Kubrick. „Mergaitės – tai perkonstruota citata iš S. Kubrick filmo. Kaip ir kiekvienas kūrėjas, šioje vietoje noriu palikti savo asmeninį pėdsaką, todėl ant mergaičių rankų pirštų atsirado papildomos rankos, simbolizuojančios žaislus. Dvynukės kaip lemties pranašai žaidžia su žmogaus likimu", – pasakoja A. Puipa.

Šalia pagrindinius vaidmenis atliekančių aktorių – Vestos Šumilovaitės-Tertelienės, Manto Zemlecko, Luko Malinausko – filme pasirodys ir tokios kino žvaigždės kaip Juozas Budraitis, Aleksas Kazanavičius, Jūratė Onaitytė, Valentinas Masalskis, Kostas Smoriginas. „Sinefilijos" kūrybinė grupė: prodiuserė – Uljana Kim, operatorius – Feliksas Abrukauskas, dailininkai – Jurgita Gerdvilaitė, Ramūnas Rastauskas, kompozitorius – Pijus Džiugas Meižis, montuotojas – Ričardas Matačius, kostiumų dailininkė – Agnė Rimkutė, grimo dailininkė – Eglė Mikalauskaitė-Gricienė, garso režisierius – Saulius Urbanavičius.

Aikštelėje taip pat dirbo kino fotografas Rokas Morkūnas. Jo nuomone, nors kinas jį traukė nuo vaikystės, tik pradėjęs fotografuoti kino aikštelėje jis suprato, kas yra kinas ir kas yra A. Puipos kūryba: „Fotografas sustabdo tam tikras akimirkas ar veikiančius personažus ir perpasakoja jų istoriją visai kitomis, statiškomis išraiškos priemonėmis. Kita vertus – ir tai labai didelė šio darbo privilegija – per tuos vaizdus, vėliau tampančius filmo kūrimo liudijimu, fotografas turi galimybę pateikti ir savo subjektyvų siužeto matymą. Būtent tuo ši profesija mane ir žavi. Beje, didžiulį įspūdį man padarė sklandus komandinis darbas ruošiantis filmavimui ir jam vykstant – kiek įvairiausių specialybių žmonių ten dirba ir koks aukštas jų profesionalumas, kiek daug visko reikia numatyti iš anksto, užtikrinti visą logistiką ir kaip viskas puikiai veikia. Koks fiziškai sunkus yra filmavimo komandos darbas ir kiek čia reikia energijos – filmavimo pamaina dažnai trunka 12 valandų, kartais filmuojama naktį, savaitgaliais."

Pasak A. Puipos, „Sinefilijos" žanras – juodoji komedija, kurioje personažai balansuoja ant psichinės ribos. Jie migruoja tarp realybės ir fantazijos, o jų pasaulį valdo ne fiziniai, bet psichologiniai dėsniai, tokiu būdu atsiskleidžia tamsioji žmogaus pasąmonės pusė. „Šiame filme norisi giliau panagrinėti žmogaus psichiką, pasitelkiant citatas ir paslėptas detales iš R. Polanskio, Larso von Triero, J. Jarmuscho filmų", – teigia A. Puipa.

Nors su „Sinefilija" Lietuvoje bus galima susipažinti tik po kelerių mėnesių, šio filmo premjera jau įvyko spalio 14 dienos vakarą 37-jame tarptautiniame Varšuvos kino festivalyje. Juodoji komedija „Sinefilija" į pagrindinę konkursinę programą buvo atrinkta kartu su kitais penkiolika kino filmų iš įvairiausių pasaulio šalių. Programoje varžėsi kino kūrėjai iš Prancūzijos, Ukrainos, Lietuvos, Kinijos, Japonijos, Belgijos, Albanijos, Rusijos. Varšuvos kino festivalis yra vienas iš svarbiausių A klasės festivalių Europoje drauge su Berlyno, Venecijos, Kanų, Lokarno, San Sebastiano ir kitais tarptautiniais kino festivaliais.

Algimanto Puipos „Sinefilija". Roko Morkūno nuotraukos

Festivalio dalyviai turėjo išskirtinę progą pamatyti jaunatvišką, provokuojantį, ekstremalų, dinamišką, kupiną aštrių dialogų, humoro, netikėtų situacijų Algimanto Puipos braižą. Tikrieji sinefilai galėjo nesunkiai atpažinti detales iš pasaulinio garso režisierių R. Polanskio, L. von Triero, J. Jarmuscho filmų, kuriems, kaip ir teigė anksčiau, A. Puipa jaučia dideles simpatijas. Po filmo premjeros surengtoje atviroje diskusijoje, užtrukusioje apie valandą, žiūrovai turėjo progą plačiau susipažinti su naujausia režisieriaus kino juosta ir užduoti rūpimus klausimus. „Pastebėjau, kad susitikimuose su žiūrovais pradedu atsiprašinėti, jog tiek metų kino salėje verčiau juos juoktis, verkti, jaudintis dėl mano paties sukurtų ar iš literatūros pasiskolintų herojų likimų. Norisi su švelnia ironija demaskuoti kino iliuziją. Į šį filmą sudėjau visą savo 40-ties metų darbo kine patirtį. Šį kartą viskas kitaip", – prisipažįsta A. Puipa.

„Noriu parodyti žiūrovams kitą savo kūrybos pusę – ekstremalią ir paradoksalią. Kurdamas „Sinefiją" pasinaudojau Tomo Šinkariuko novelėmis, kurios pasižymi netikėtomis, pašėlusiomis ir nutrūktgalviškomis detalėmis. Apsakymuose T. Šinkariukas šalia realaus pasaulio kuria sapno iliuziją, o tokia literatūra kino režisieriui yra patogi terpė sukurti kinematografinį siurrealistinį-realistinį reginį", – pasibaigus festivaliui prisipažįsta režisierius.

Su „Sinefilija" taip pat bus galima susipažinti ir šių metų „Scanoramos" kino festivalyje, Lietuvos kino naujienų sekcijoje. Ši naujausia Algimanto Puipos juosta kuo puikiausiai tinka „Scanoramos" programai, kadangi festivalis rinksis pristatyti turtingą vaidybinio ir dokumentinio kino perspektyvą, atveriančią lietuviško kino subtilybes. Joje bus galima išvysti ir kitų lietuvių kine įsitvirtinusių režisierių naujausius, menine įtaiga stebinančius darbus, kurių keletas – debiutai. Tarp šių filmų bus galima išvysti Marijos Stonytės filmą „Švelnūs kariai", Andriaus Blaževičiaus „Bėgikę", Albinos Griniūtės „Šaukinius iš tolimo uosto" bei Ramunės Rakauskaitės „Sugrįžę iš Niujorko".

Tai yra tiesiog puiku, nes kartu su A. Puipos „Sinefilija" „Scanorama" skatina Lietuvos kino mylėtojus sekti ne tik Europos, bet ir Lietuvos kino naujienas, pastarąsias pristatydama kaip neatsiejamą europietiškojo konteksto dalį. Šių metų A. Puipos ir kitų Lietuvos režisierių darbų premjeros liudija, kad svarbiausios, didžiausią reikšmingumą turinčios bendražmogiškos ir mus jungiančios temos nepaiso šalies ribų. Jos skirtingomis intonacijomis skamba visame pasaulyje ir ragina mus susipažinti su įvairiomis kino kultūromis, neatmetant ir savųjų.

Dar kartą: Kasiulis ir *aplink* Kasiulį...

Ch. Dalsgaard. Iškilmingas moters įvesdinimas į bažnyčią po gimdymo. V. Kasiulio dailės muziejaus paroda

Astrida Petraitytė

Žinia apie Vytauto Kasiulio parodą neseniai atrastoje Tumo galerijoje atsišaukė ir džiugesiu, ir kartėliu. Paroda (pardavimas), žinia, sukirbino smalsumą ir viltį išvysti dar nematytų dailininko, šio spalvų mago, darbų, tik… Kaip neprisiminsi Vytauto Kasiulio dailės muziejaus liūdnų – iki farso – peripetijų… Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus vadovui Arūnui Gelūnui teko atsitraukti nuo savo drastiškų, spėtų įgyvendinti reformų: jo panaikintieji (laiminant kultūros ministrui Simonui Kairiui) padalinių vardai – Prano Domšaičio ir Vytauto Kasiulio – sugrąžinti, visuomenėje pasigirdus protesto balsams (ypač – dėl sulaužytų įsipareigojimų Kasiulio šeimai, dovanojusiai dailininko darbus būtent šia sąlyga – būsimam jo vardo muziejui). Bepiga buvo vėl uždėti Domšaičio „kepurę" – šio Rytprūsiuose gimusio lietuvio dailininko, kūrybinį kelią užbaigusio Pietų Afrikoje, dovanotoji darbų kolekcija, laimei, neišdraskyta, toliau eksponuojama Klaipėdoje. Liūdnesnis likimas ištiko Kasiulio darbus – jie tarsi „keliauja po Lietuvą", dabar, regis, eksponuojami Alytuje, taigi tapo „parodiniais"…

✷

Prieš susiruošdama į Tumo galeriją, nutariau pasidairyti po Vytauto Kasiulio muziejų – gal grąžinus dailininko vardą, jame atsirado bent koks kampelis ir pačiam *Kasiuliui*?

Bet ne.

Negali sakyti, kad nepraturtino dvi aplankytosios parodos, tik – darkart skaudžiai nuvylė pats principas, jog buvęs muziejus tapo vien laikinų parodų salėmis

P. Gilytė. Žalgirio laukas. V. Kasiulio dailės muziejaus paroda

(o juk kadais greta nuolatinės Kasiulio ekspozicijos užteko erdvės ir keičiamoms parodoms).

Taip, sudomino Vokietijoje gyvenančios menininkės Patricijos Gilytės paroda „Žemės nėra", nors darbai, įvardijami „tarpdisciplininiais", manyčiau, puikiai tiktų ir šiuolaikinį meną eksponuojantiems centrams/galerijoms. Buvo verta stabtelėti prie „Žalgirio lauko", dominuojančio vienoje iš parodos salių – tai ant grindų žaliuojantis nemenkas „pievos" plotas, kuriame atsispindi (projektuojami) kintančios gelsvos dėmės ar dryžiai. Sulankstyti porolono (gal ir kitokios sintetikos) gniutulai jau tikrai priskirtini „šiuolaikiniam menui" (manęs asmeniškai nedominančiam jo porūšiui). Autorė demonstruoja ir porą video darbų (ekrane plazdantis porolono [?] gniutulas įgauna daugiau prasmės – ekologinės potekstės). Žavūs abstrakčių paveikslų ciklai: vienoje salėje – geltonmargiai („Mūšiai po saule") , kitoje – žalsvamargiai. Pastarieji – įvardinti „Jūs esate čia" – sukuria net akvariumų įspūdį, taigi dvelkia žavia paslaptimi (sukuriama, matyt, pasitelktomis atlikimo priemonėmis: popierius, pigmentas, tušas, sausa spygliuočių adata, dar ir auksas).

„Žemės kaip planetos, žemės kaip lauko ar teritorijos, žemės kaip tapatybę formuojančio elemento sąvokos jos darbuose pasirodo įvairiais pavidalais, sukeldamos vis kitas asocia-cijas", – reziumuoja parodos, veiksiančios iki lapkričio 14 d., organizatoriai. *

Kelias kito aukšto sales užima danų *aukso amžiaus* paroda „Bundančios tautos", surengta pažymint Lietuvos ir Danijos diplomatinio bendradarbiavimo 100-metį. 46 paveikslų ekspozicija supažindina mus su XVIII a. pabaigos – XIX a. kūrėjais. Dominuoja realistinės (kai kada – romantizuotos) stilistikos darbai, kurių autoriai daugeliui mūsų turbūt nežinomi – bet verti pažinties. Vienoje iš salių galime atidžiau įsižiūrėti į parodos plakatui panaudotą paveiklą – tai Johan Thomas Lundbye (1818–1848) „Žąsies bokštas Vordingborge, Zelandijos saloje".

Ne vienas dar jauname amžiuje užgęsęs danų talentas sugebėjo palikti ryškų pėdsaką – štai vos dvidešimtmetį perkopusio Wilhelm Bendz (1804–1832) „Jaunas Panas grotoje"… Matyt, ir amžininkų pripažinimo sulaukė Christian Wilhelm Lorentz (1746–1828) – regime ne tik jo maštabiškai pavaizduotą prieš keletą amžių užgimusią „Legendą apie Danijos vėliavos kritimą iš dangaus Lundamitės (Talino) mūšyje Estijoje 1219", bet ir Wilhelm Heuer (1786–1855) grafikos „pagal Lorentzą" darbą. Nenuostabu, kad aptinkame ir didžiųjų Italijos meistrų atspindžių: Nicolai Abildagaard (1743–1809) „Vyro figūra. Pagal Michelangelo „Paskutinį teismą" Siksto koplyčioje – išties veržlios jėgos kupina ši figūra.

Kai kurie autoriai ilgokais darbų pavadinimais mums tarsi paseka visą siužetą, tarkim, Christen Dalsgaard (1824–1907): „Iškilmingas moters įvesdinimas į bažnyčią po gimdymo" ar „Jauna mergina prašo seno laiškininko pristatyti laišką"... Parodoje esama batalinių, marinistinių paveikslų, neretai ir pastarieji liudija militarinius epizodus, tarkim, Christofer Wilhelm Echenberg (1783–1853) „Christianas VIII nuo savo garlaivio Ægir denio stebi manevrus šalia Kopenhagos"...

Šią dailės kolekciją pasižymint ne tik menine verte, bet ir istoriniu, tautiniu krūviu nurodo ir Kasiulio muziejus: „Paroda perteikia stiprų nacionalinio identiteto ir istorijos jausmą. Joje pristatomi simboliai, vaizdiniai ir istorijos atsirado iš daugybės didžiulių krizių, dėl kurių Danija sumenko tiek geografiškai, tiek finansiškai, tiek politiškai. Vis dėlto šie sunkūs laikai nulėmė meno ir kultūros suklestėjimą, o „aukso amžiaus" menininkų sukurti simboliai ir idėjos milžiniška dalimi prisidėjo prie iki šių dienų išlikusių „daniškumo" bei Danijos vientisumo sampratų."**

Paroda veiks iki lapkričio 7 d.

✷

Taigi kitądien nuskubėjau į Užupį – Tumo galerijos parodoje „Metamorfozių meistras" susitikti su Vytautu Kasiuliu; dailininko spalvų brūkšniais tapomi paveikslai mane žavi (esu kadais nekart ėjusi į jo vardo muziejų atšviežinti įspūdžių…).

Beje, Tumo galerija, kviesdama į parodą, savo *FB* pateikia intriguojančią žinią apie Kasiulio vietą pagal *Google Trends* (nesu kompetentinga komentuoti pateikiamus skaičiukus, bet internetinių paieškų hierarchiją galime suprasti).

„Kaip ir paskutinius ~10 metų tos pačios 5 pavardės, tik šiemet V. Kasiulis susikeitė vietomis su Š. Sauka:

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis 100
Stasys Eidrigevičius 25
Antanas Žmuidzinavičius 19
Vytautas Kasiulis 13
Šarūnas Sauka 8".

Paroda nepasitiko lauktais spalvų fejerverkais – daugelis darbų čia tamsesnių, tarsi prislopintų tonų, tik vienas kitas „įprastai kasiuliškas", tapytas ta Paryžiuje išsiugdyta maniera, iš kurios žinovai neretai pasišaipo kaip iš komercializuotos – bet kodėl dailininkas neturėjo rieškučiomis semti ir žerti iš savo paties surastos „aukso gyslos"?.. Galbūt Tumo galerijoje eksponuojami (ir parduodami) ne patys reikšmingiausi Vytauto Kasiulio (1918 –1995) darbai, bet buvo smagu ir apžvelgti bendrą parodos erdvę, ir stabtelėti ties atskirais darbais, ir atpažinti, ir atrasti nežinota… Štai dar ankstyvojo laikotarpio drobė „Dailininko dirbtuvėje" (1948), štai, regis, tapybinius darbus atkartojantys ar varijuojantys litografijų juodai balti lakštai (akį patraukė „Dailininko dirbtuvėje"), štai ir „kasiuliškasis" Kasiulis – žairaruojančių spalvų *muzikantai* (pastelės „Muzikantas su papūga", „Muzikantas su papūga) ir kt.

Vytautas Kasiulis. Muzikantai pievelėje. Tumo galerijos paroda.
A. Petraitytės nuotraukos

Sudominusias Tumo galerijos parodas reikia stengtis nepražiopsoti – jos tradiciškai trumpalaikės (ši veikė spalio 14–31 d.).

P.S. Apžiūrėjusi Tumo galerijos eksponatus, besiruošdama išeiti, buvau apdovanota – solidžiu leidiniu „Vytautas Kasiulis: metamorfozių meistras", 2020 m. išleistu Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (visai „šviežias" dalininko reprezentavimas privertė darkart sutrikti dėl netrukus – šiais metais – ištikusio jo nuvertinimo…). Rimčiau pastudijavusi gautąją dovaną, įspūdėlius ketinu apibendrinti kitame tekste.

———

** https://www.lndm.lt/patricija-gilyte-zemes-nera/*
***https://www.lndm.lt/danu-tapybos-aukso-amzius-artejancioje-parodoje-bundancios-tautos/*

Svarbu ir geras vardas, ir protėvių atminimo įamžinimas

Gintaras Dragūnas

Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga (LBKS) išleido šiemetinį žurnalo „Lietuvos bajoras" numerį.

Žurnalas pradedamas tradicine skiltimi, kurioje vyriausiasis redaktorius Leonas Peleckis-Kaktavičius rašo apie gyvenimą neįprastomis – pandemijos – sąlygomis. Čia be kita ko pažymima: „Senato posėdžiai, vykstantys nuotoliniu būdu, ar ne tokios, kaip anksčiau, neįprastų sąlygų dėka pakitusios bajorų sueigos toli gražu ne tas pats, kai bendramintį gali pasveikinti betarpiškai, iš arti pajusti kolegišką šilumą. Kai vėl sugrįš ta diena, kai net ranką vienas kitam galėsim paspausti, daug ko būsim išmokę, iš naujo įvertinę. O bene svarbiausia – suvokę, koks vis dėlto trapus žmogaus gyvenimas ir kaip svarbu gyvenant Žemėje ir apie save gerą vardą palikti, ir pasirūpinti savo protėvių atminimo įamžinimu. Tam tikslui, beje, skirtas ir enciklopedinis leidinys 'Lietuvos bajorai', kurio antrojo tomo parengimas eina į pabaigą".

Į 10 tradicinių anketos klausimų atsako LBKS vado pavaduotojas šiaurės, pietų ir centrinėje Amerikoje, George Washington universiteto prof. dr. Robertas Savickas.

„Aktualijų" rubrikoje – publikacija, skirta bendruomenės nariui, LBKS Garbės bajorui Antanui Stankui, tapusiam Tauragės miesto Garbės piliečiu. Didžiausias jo nuopelnas – Industrinio parko įkūrimas, kuriame veiklą vykdo šiuolaikiškos aukštą pridėtinę vertę kuriančios įmonės, sukurta per tūkstantį darbo vietų.

2021-uosius Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) Didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus metais. Ta proga žurnalas savo skaitytojams pasakoja apie prieš 460 metų gimusį ir prieš 400 metų mirusį garsųjį karžygį (Vidmanto Airini publikacija „Etmono J. K. Chodkevičiaus vadovaujama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenė Salaspilio ir Chotyno mūšių laikais").

„Atminties" rubrika primena LDK kunigaikštienę ir Lenkijos karalienę Boną Sforcą, taipogi žymiąją karžygę grafaitę Emiliją Pliaterytę, kurių atminimą bareljefu Valdovų rūmuose bei paminkline lenta Dusetų bažnyčioje įamžino Vilniaus krašto bajorų sąjunga. Čia ir Elonos Varanauskienės, Jono Butkevičiaus, Kazimiero Mackevičiaus, Jurgio Vanago atsiminimai apie ne taip seniai šį pasaulį palikusius LBKS lyderius aktorę Undinę Nasvytytę ir skulptorių Konstantiną Bogdaną jų 95-ojo jubiliejaus proga.

Įsidėmėtina JAV gyvenančios istorikės Violetos Rutkauskienės studija „Gedimino palikuonės vis dar genealoginių medžių pavėsyje, arba Kodėl mūsų istorija tokia ubagiška?". Šiems tyrinėjimams autorė sugaišo trejus metus. Jo pabaigoje – ir paraginimas kolegoms istorikams: „Norėtųsi tikėti, kad šis rašinys paskatins ir kitus tyrinėtojus prisiminti ir daugiau mažai istorijai girdėtų Lietuvos kilmingųjų moterų, jas sugrąžinti į Lietuvos istorinį paveldą ir lietuvių tautos istorinę sąmonę, žymiai ryškesnėmis linijomis parodant garbingą jų vietą Vakarų Europos valdovų genealogijos kontekste".

Prof. dr. Liberto Klimkos straipsnio objektas – paminklas mokslo istorijai: Kristupo Manvydo „Hippika", t. y. 1603 m. Krokuvoje išleista knyga apie žirgininkystę, pirmasis šios srities vadovėlis Rytų Europoje, kurį parašė LDK didysis maršalka.

Rubrikoje „Istorija ir šiandiena" – Pauliaus Bugio ir Ramunės Vaičiulytės pasakojimas apie lietuvių karinį elitą XIII–XIV a. ir prof. dr. Ritos Reginos Trimonienės straipsnis, skirtas Abiejų Tautų Respublikos Konstitucijos jubiliejui – „1791 m. gegužės 3 d. Konstitucija ir jos atgarsiai Šiaulių reparticijoje (paviete)".

„Mokslo" rubrikoje – praėjusiame žurnalo numeryje pradėto spausdinti Evaldo Vailionio straipsnio „LDK valdovo/valstybės heraldika XV a. plokštiniuose kokliuose" pabaiga.

Literatūrai ir menui skirtos dvi publikacijos: prof. dr. Eugenijos Ulčinaitės „Lietuvių gradyvo triumfas" (apie 1606 m. parašytą Laurencijaus Bojerio poemą „Karolomachija", skirtą Livonijos karui ir Saslaspilio mūšiui) ir R. Vaičiulytės „Valdovų rūmuose – įspūdinga paveikslų galerija". Pastarajame straipsnyje, be kita ko, pažymima: „Taip nutinka tik kartą per šimtmetį. Valdovų rūmų muziejaus ekspozicijas papuošė ypač vertinga paveikslų kolekcija. Muziejaus direktorius dr. Vydas Dolinskas ir žinomas pramonininkas bei kultūros rėmėjas dr. Pranas Kiznis po beveik dvejų metų derybų pasirašė sutartį, pagal kurią muziejui neatlygintinai perduota saugoti ir eksponuoti ypač vertinga 23 paveikslų galerija, kurią sudaro garsių XIV–XVII a. Italijos dailininkų tapybos darbų rinkinys". Žurnale – tų kūrinių reprodukcijos.

Apie LBKS vykdomą projektą – Juzefo Ignaco Kraševskio knygos „Lietuva. Senovės istorija, teisė, kalba, tikėjimas, papročiai, patarlės, padavimai" vertimą – primena informacija ir ištrauka iš knygos „Apie Pilėnų legendą".

Spausdinamos net trys įspūdingos bajorų giminių istorijos – apie Vilniaus katedros architektą Lauryną Gucevičių ir jo šeimos genealogiją, apie Butkevičių brangiausią žmogų – Mamą ir apie Petrą Fabijonavičių, lydėjusį traukinį, kuriuo vežė caro auksą ir brangenybes.

„Atgarsių" rubrikoje – *Gulbės* herbo bajorės Silvijos Peleckienės straipsnis „Pliaterių fenomenas", kuriame analizuojama naujausia prof. dr. Jurgio Vanago monografija, ir Rimvydo Užukukio įsimintina „kelionė" seno drožinėto herbo pėdsakais.

LBKS praėjusių metų įvykių kroniką parengė Audronė Musteikienė.

Žurnalo pirmajame viršelyje – LDK Didžiojo etmono Jono Karolio Chodkevičiaus portretas, kurio originalas saugomas Vavelio karališkoje pilyje, o ketvirtajame – Bonos Sforcos bareljefas, šį rudenį Vilniaus krašto bajorų sąjungos rūpesčiu atidengtas Valdovų rūmuose.

Aštuntieji Žemaitės skaitymai

Renata Šerelytė

Spalio 21 d. Kelmės viešojoje bibliotekoje vyko aštuntieji Žemaitės skaitymai, kuriais paminėtos 100-osios mūsų klasikės mirties metinės. Jų metu buvo skaitomi moksliniai pranešimai, klausomasi ištraukų iš Žemaitės kūrinių, apžiūrėta fotografijų paroda, skirta vietoms, kuriose kadaise gyveno Žemaitė.

Povilo Višinskio memorialinė sodyba-muziejus Ušnėnuose. Netoliese – Žemaitės gyvenamojo namo pamatai

Kaip ir dera rimtam renginiui, skaitymai užtruko gerą pusdienį, suteikdami dalyviams nemenką kiekį dalykinių žinių. Kadangi į renginį atvyko visas būrys Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinių darbuotojų, tai suprantama, kad jų pranešimai buvo pasitikti itin pagarbiai ir klausomasi su dėmesiu. Vigmantas Butkus skaitė pranešimą apie Žemaitės kūrybą Latvijoje, vertimus ir vertinimus, kurių būta netikėtų ir įdomių; Ramunė Bleizgienė pristatė Žemaitės kelią į literatūros istoriją 1905–1918 metais (Žemaitė kartu su G. Petkevičaite-Bite, Lazdynų Pelėda ir Šatrijos Ragana buvo toji tvirtoji ketveriukė, įkūnijusi lietuvių moterų prozą anais sunkiais metais); Solveiga Daugirdaitė aptarė Žemaitės paveikslą lietuvių dramaturgijoje (nuo sovietmečiu pastatytos K. Inčiūros pjesės iki modernios K. Ostrausko ir S. Parulskio traktuotės).

Šių eilučių autorė, kuriai buvo suteikta garbė dalyvauti renginyje kaip kadaise Žemaitės literatūrinę premiją gavusiai rašytojai (o tai buvo seniai, 2000-aisiais, už romaną „Ledynmečio žvaigždės"), irgi skaitė pranešimą, skirtą Žemaitės „Laimės nutekėjimo" moterims, pasvarstydama, artimos jos mums ar tolimos ir neįdomios.

Pagarbią rimtų pranešimų aurą kiek prasklaidė Alytaus miesto teatro aktoriaus Vaido Praspaliausko guviai perskaitytos Žemaitės apsakymų „Sučiuptas velnias" ir „Metinės" ištraukos. Aktorius, beje, skaitė tekstą žemaitiškai, tik paskui dalyviai nesutarė, dūnininkų ar dounininkų tarme. Bet klausytis buvo tikras smagumas – kalba kibirkščiavo kaip gyva, besiliedama ir bevinguriuodama!

Apie paskutinius Žemaitės gyvenimo mėnesius ir rašytojos atminimo įamžinimą Marijampolėje daug įdomios archyvinės medžiagos (skaidrių, nuotraukų ir pasakojimų) pateikė Valė Klesevičienė, Marijampolės krašto ir Prezidento Kazio Griniaus muziejaus muziejininkė. (Kaip visi žinome, Žemaitė paskutinius savo mėnesius praleido Marijampolėje pas Bulotas, kelionėje iš Kauno peršalo, susirgo, mirė ir buvo Marijampolėje palaidota).

Ir galiausiai apžiūrėjome fotografijų parodą „Čia praėjo Žemaitė. Kelmės kraštas", kurią pristatė Nijolė Kančauskienė, Žemaitės bibliotekos vyriausioji metodininkė. Daugelio kaimų, kuriuose Žemaitei teko gyventi, šiandien jau nebėra – vietoj jų plyti ūkininkų laukai, miškeliai, pievos. Ušnėnuose, kur Žemaitė gana ilgai gyveno, stovi graži sena sodyba, aptverta pinučių tvora – ji prižiūrima ir puoselėjama, čia vyksta renginiai, sodyboje apsilanko Žemaitės premijos laureatai.

Grįžtant namo į Vilnių, neapleido mintis, kad beveik du šimtmečiai, skiriantys mus nuo Žemaitės laikų ir jos žmonių, nėra tokia jau didelė praraja, kad galėtume jų nesuprasti ar jais bodėtis. Klasika – ne tik gyva, ji ir jaudinanti savo žmonių likimais, laikmečio paradoksais ir, žinoma, savo kalba, kuri atveria mums šelmišką grožio šaltinį.

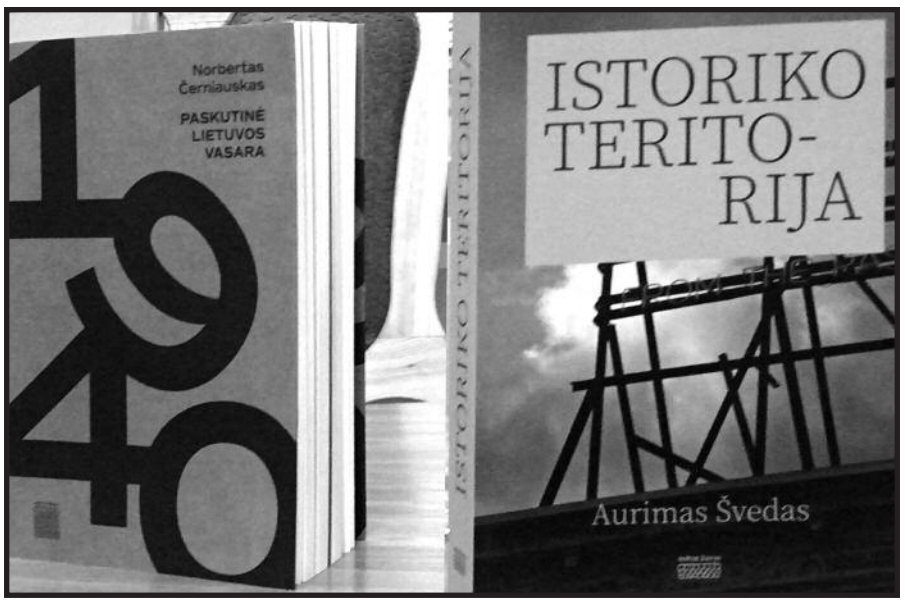

Istorikai Aurimas Švedas ir Norbertas Černiauskas pristatė savo knygas. A. Vaškevičiaus nuotraukos

Dviejų istorikų knygos sudomino ir vertėjų seminaro dalyvius

Algis Vaškevičius

Neseniai Kaune, Istorinėje Lietuvos Respublikos prezidentūroje buvo surengtas Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dėstytojų, rašytojų Aurimo Švedo ir Norberto Černiausko pokalbis „Apie paskutinę Lietuvos vasarą ir istoriko teritoriją". Jo metu A. Švedas pristatė šiemet pasirodžiusią ir labai populiarią N. Černiausko knygą „1940. Paskutinė Lietuvos vasara", o pastarasis – A. Švedo knygą „Istoriko teritorija".

Šiame renginyje dalyvavo ir apie dvi dešimtys Kaune vykusio tradicinio vertėjų seminaro dalyvių. Tokį seminarą Lietuvoje jau vienuoliktą kartą surengė Lietuvos kultūros institutas. Kas dvejus metus rengiamas seminaras į ateinančių metų Europos kultūros sostinę sutraukė vertėjus iš Ispanijos, Pietų Korėjos, Kroatijos, Vengrijos, Izraelio, Čekijos, Ukrainos, Estijos, Latvijos ir Lenkijos. Visi jie verčia lietuvių literatūrą į savo gimtąsias arba kitas užsienio kalbas.

,,Man labai džiugu, kad į Kauną atvyko nemažas būrys vertėjų, kurie ne tik verčia prozos, poezijos ar negrožinės literatūros kūrinius, bet taip pat tiesia ir stiprina tiltus tarp skirtingų kultūrų. Seminare ir šiame dviejų jaunosios kartos istorikų knygų pristatyme pirmą kartą dalyvauja vertėjai, kurie mūsų rašytojų kūrinius verčia į korėjiečių, katalonų, hebrajų ir net arabų kalbas'', – sakė sveikindama renginio dalyvius Lietuvos kultūros instituto direktorė Aušrinė Žilinskienė.

Iki šiol vertėjai į tokius seminarus rinkosi Anykščiuose, Dubingiuose, Kėdainiuose, Druskininkuose, Nidoje ir kituose Lietuvos miestuose. Šįsyk tarp atvykstančiųjų Vertėjų seminare yra jau vertusių Kauno rašytojų kūrinius.

Viena iš jų – Vilniaus universiteto Užsienio kalbų instituto romanų kalbotyros katedros docentė Carmen Caro Dugo – ji į ispanų kalbą yra išvertusi Maironio, Janinos Degutytės, Donaldo Kajoko ir kitų su Kaunu susijusių poetų kūrinių, taip pat kartu su Margarita Santos Cuesta išvertė Kaune gimusios ir čia palaidotos Dalios Grinkevičiūtės memuarus ,,Lietuviai prie Laptevų jūros''. C. C. Dugo dėka ispanai gali skaityti savo kalba ir Kristijono Donelaičio ,,Metus'' bei Antano Baranausko ,,Anykščių šilelį''.

Pakalbinta Vilniuje jau nemažai metų gyvenanti C. C. Dugo sakė, kad tokie seminarai vertėjams yra labai naudingi, nes gali sužinoti lietuvių literatūros naujienas, susitikti su autoriais, pabendrauti su kitais vertėjais ir praplėsti savo akiratį. Tai padeda apsispręsti, kokias lietuvių autorių knygas ir kūrinius būtų galima išversti.

Susitikimo Istorinėje Prezidentūroje metu A. Žilinskienė papasakojo, kad vertėjai Kaune bendravo Maironio lietuvių literatūros muziejuje, jiems surengta daug įdomių susitikimų, pristatymų, vyko specialus rašytojos, aktorės Daivos Čepauskaitės ir poeto Donaldo Kajoko kūrybos vakaras ir susitikimas su Kauno literatais.

Renginio metu istorikas A. Švedas sakė, kad jam itin malonu susitikti būtent tokioje auditorijoje, o su kolega Norbertu Černiausku jis yra daug diskutavęs apie tą lemtingąją 1940-ųjų metų vasarą Lietuvoje ir po to buvusius įvykius.

,,Tais 1940-ųjų metų įvykiais, kai Lietuva buvo okupuota, domėjausi jau studijų metais. Ir dabar mano studentai tarpusavyje diskutuoja, kodėl Lietuvą ištiko toks likimas, ar galėjo būti kitaip, ar esame kalti dėl to? O knyga gimė iš to, kad pernai, kai buvo minimas Lietuvos okupacijos 80-metis galvojau šia tema parašyti straipsnį, bet medžiagos buvo tiek, kad išėjo knyga'', – sakė N. Černiauskas.

Knygos pristatyme rašoma, kad 1940 m. birželį Lietuvos žmonės planavo derlių, atostogas, išleistuves ir projektavo savo ateitį. Vasaros savaitgaliai buvo numatyti gegužinėms, ekskursijoms, įvairiausių organizacijų suvažiavimams, sportui, poilsiui ir, žinoma, žemės ūkio darbams. Vyriausybė taip pat nesnaudė – patvirtino didžiausią metinį biudžetą ir palaimino šalies elektrifikacijos bei susisiekimo gerinimo planus. Bažnyčia su nerimu laukė didžiausios planuojamos reformos – civilinės santuokos įteisinimo. Visa Lietuva jaukinosi išsvajotąjį Vilnių ir Vilniją.

Darbais, idėjomis ir gandais kunkuliuojanti šalis jau buvo kiek apsipratusi su aplinkui Europoje vykstančiu karu. Nepaisant to, prie radijo imtuvų, dienraščių puslapių ar pieninių vyrai pasipypkiuodami aptarinėjo vokiečių žygį Paryžiaus link. Kaip pasisuks karo švytuoklė? Ar rekordiškai speiguotą žiemą iškentusioje Lietuvoje sužydės sodai? Kokia bus vasara? Ši dokumentinė knyga – 1940-ųjų birželio dviejų savaičių kaleidoskopas, įsukantis į to meto Lietuvos ir jos žmonių realijas.

Gyvas, žaismingas ir labai įdomus dviejų populiarių istorikų pokalbis Kaune neleido auditorijai nuobodžiauti. A. Švedas sakė, kad jo knyga ,,Istoriko teritorija'' – tai pasakojimas jo aštuonerių metų dukrai, kuo užsiima tėtis, kuris gal būt įdomus ne vien istorikams. Ir išties – abi knygos yra skaitomos, bibliotekose jų laukia skaitytojų eilė.

,,Mes nesame rašytojai, bet girdžiu skaitytojų atsiliepimus, kad jie tas knygas skaito kaip romaną. Norberto knygos stiprioji pusė – pasakojimas, ką veikė tuo metu paprasti žmonės, koks buvo tos pirmosios respublikos gyvenimas. Čia dėmesį patraukia kokia nors netikėta detalė, pavyzdžiui tokia, kad istorikas Adolfas Šapoka žiemą nušalo ausis – toks faktas tikrai buvo'', – intrigavo A. Švedas.

N. Černiauskas gyrė ir daug gerų apibūdinimų surado A. Švedo knygai, kurios pagrindu tapo geriausi nuo 2015 kultūros žurnale ,,Literatūra ir menas'' publikuoti tekstai. Kaip rašoma jos pristatyme, kultūrologinės eseistikos knyga ,,Istoriko teritorija'' – tai tarpdisciplininėje erdvėje gimę 30 tekstų, kuriuose susilydo istoriosofiniai apmąstymai, nekonvencinės istoriografijos idėjos, ironiški ir jautrūs autorefleksijos fragmentai, visuomenės kritikos eskizai.

Savitu mąstymo ir kalbėjimo stiliumi pasižymintis istorikas kalba apie XXI amžiaus žmogaus santykį su praeitimi, istorija ir atmintimi. Čia keliami klausimai, kada praeitis virsta istorija, ką, kaip ir kodėl mes prisimename, kada užmarštis yra ne prakeiksmas, o mūsų gyvenimui reikalingas veiksmas? Istorikui rūpi, ar tikrai visa žmonijos istorija yra nenutrūkstama blogio raiška, kaip nepakliūti į baimės spąstus, ar įmanoma susigyventi su istorijos mums paliktais randais ir daug kitų dalykų.

A. Švedas savo knygoje pristato, komentuoja garsių filosofų, antropologų knygose ir straipsniuose išsakytas idėjas, kurios keičia XXI amžiaus akademijos ir visuomenės diskursą bei savivoką. Knygos pagrindu tapo geriausi nuo 2015 kultūros žurnale ,,Literatūra ir menas'' publikuoti tekstai.

Susitikimo Kaune metu vertėjai ir kiti dalyvavusieji sužinojo, kokias knygas ir kokius filmus mėgsta šie istorikai, jie patys paskaitė po ištrauką iš abiejų knygų, atsakė į susirinkusiųjų klausimus. O apie tai, kokias knygas vertėjai pasirinks versti į užsienio kalbas, paaiškės ateinančių metų pavasarį, artėjant paraiškų gauti Vertimų skatinimo programos finansavimą terminui. Kasmet balandį ir spalį Lietuvių kultūros institutas skiria finansavimą daugiau nei trisdešimčiai naujų vertimų, ir tarp jų visada būna tokiame Vertėjų seminare pristatytų kūrinių.

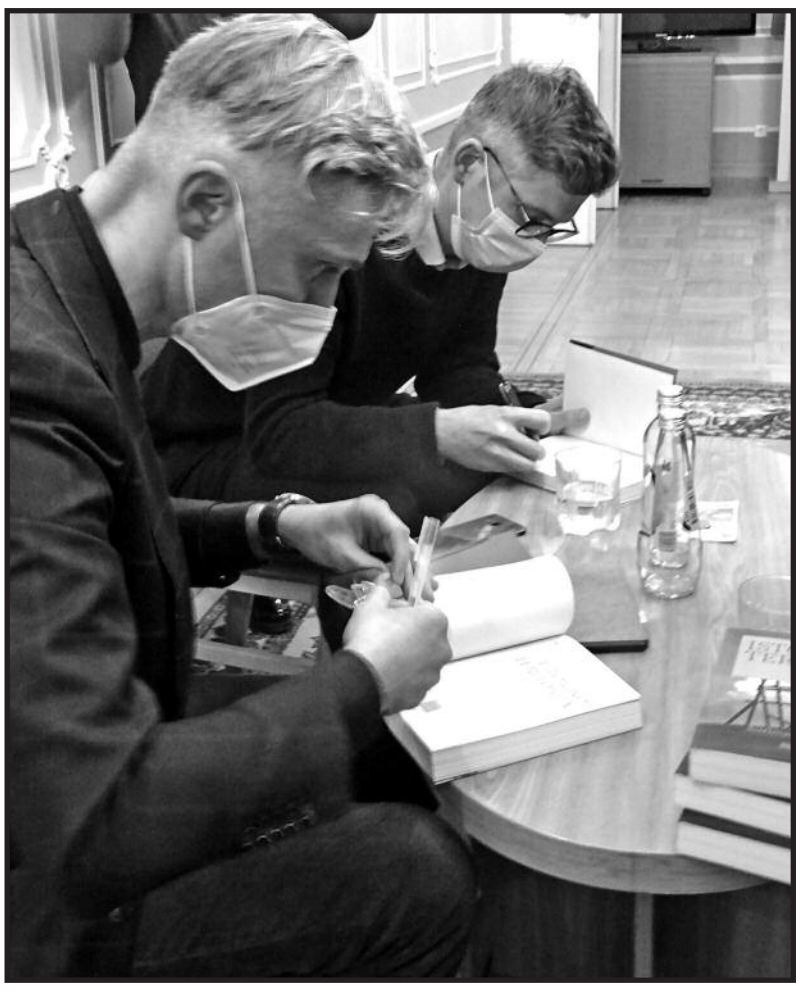

Jurgis Blekaitis (pirmas iš dešinės) „Amerikos balso“ redakcijoje

Sugrįžimas į Lietuvą

Atkelta iš 2 psl.

„Išeivijos teatro ateities raktą turi ne kas kitas, o pats teatralas”

Svetur režisieriai, dramaturgai norėjo išlaikyti tremties teatrą. Poetas, teatrologas, režisierius J. Blekaitis rinkosi veikalus, kurie atitiko jo meninę sampratą, suteikė galimybę kurti romantinį-poetinį spektaklį, pasireikšti kaip įžvalgiam ieškotojui ir mizanscenų virtuozui. Jo iniciatyva įsteigtas Lietuvių teatras Amerikoje (1950). Čikagoje režisuota A. Škėmos drama „Živilė” (1950) buvo sutikta priešiškai, o autorius apkaltintas nihilizmu, laisvamanybe. 1952 m. J. Blekaitis prisijungė prie H. Kačinsko ir A. Škėmos Dramos studijos New Yorke, režisavo B. Sruogos „Milžino paunksmės” koncertinį skaitymą (1953). Pradėjęs dirbti radijo „Amerikos balsas” agentūroje, teatrinės veiklos neatsisakė – bendradarbiavo statant Čikagoje K. Ostrausko pjeses „Pypkė” (1964) ir „Duobkasiai” (1966). JAV Lietuvių rašytojų bendruomenė suteikė jam premiją už įnašą į lietuvių išeivijos sceninę veiklą.

A. Škėma buvo giriamas už novatoriškumą, drąsų klasikinės literatūros kanonų laužymą ir tuo pačiu peikiamas dėl manieringo stiliaus, nihilizmo ir pomėgio šokiruoti drastiškais vaizdais. Detroite ir Toronte buvo pastatytas jo dviejų veiksmų vaidinimas „Žvakidė” (1955), Čikagoje – 4 paveikslų vaidinimas „Vienas ir kiti” (1960). Santaros-Šviesos suvažiavime Tabor Farmoje dramaturgas režisavo pirmąją modernią K. Ostrausko dramą „Pypkė” (1961), kurioje pats suvaidino pagrindinį veikėją. Aukštu meniniu lygiu, savita interpretacija pasižymėjo jo dramų „Živilė” (rež. J. Blekaitis, 1950) ir „Pabudimas” (rež. A. Škėma, 1953) pastatymai B. Pūkelevičiūtės sutelktoje teatro trupėje Montrealyje. Pastaroji režisavo ir atliko pagrindinius vaidmenis spektakliuose „Aukso žąsis” (1962), K. Borutos „Baltaragio malūnas” (1957), B. Sruogos „Milžino paunksmėje” (1958). Išeivijoje B. Pūkelevičiūtės rūpesčiu buvo pastatytas pirmasis lietuvių vaidybinis filmas „Aukso žąsis” (1965), režisavo dokumentinį filmą „Dvylika” apie įvairius kultūros, meno, politikos ir visuomenės veikėjus JAV (1970).

A. Landsbergio kūryba išsiskyrė moderniosios literatūros tendencijomis bei raiškos formomis. Pasitelkdamas humorą ir ironiją, dramose jis kėlė etines ir egzistencines problemas. Dramaturgas atsisakė nuoseklaus siužeto, sumaniai į tekstą įpynė kultūros ženklus, mitologiją, filosofiją. Jis vienas pirmųjų lietuvių dramaturgijoje panaudojo originalų farso žanrą. Vakaruose scenos šviesą išvydo jo kūriniai: draminė poema „Vėjas gluosniuose” (1958), vienaveiksmis farsas „Barzda” (1965, 1967), komedija „Meilės mokykla” (1965), kamerinio pobūdžio vienaveiksmė drama „Sudiev, mano karaliau” (1967), „Paskutinis piknikas” (1970), „Šventasis Narvas” (1977). Pjesės „Penki stulpai turgaus aikštėje” premjeros (1958) sukeltas triukšmas nuaidėjo per visą lietuvių išeiviją. Tačiau kūrinys pelnė tarptautinį pripažinimą, buvo išverstas į aštuonias kalbas ir statomas kitų šalių teatrų scenose.

K. Ostrauskas ieškojo naujovių, laužė tradicinės dramaturgijos stilistinius principus. Viename straipsnyje rašė: „Išeivijos teatro ateities raktą turi ne kas kitas, o pats teatralas. Ir jam, – ne kam kitam, – tasai teatras labiausiai reikalingas. Tai jo pašaukimas, – jeigu jis tikras teatralas, – jo duona ir druska – ne žiūrovo ir ne dramaturgo. Taip, ir ne dramaturgo. Tiesa, teatras dramaturgui naudingas, gal net reikalingas. Bet nebūtinas. Paprastai sakoma, kartojama iki banalumo, jog drama tikrai prabyla bei suskamba tiktai tada, kai ji pastatoma, t.y. kai ji išvysta scenos šviesą. Girdi, dramos tekstas tėra tiktai skriptas spektakliui. /Režisieriui, – tikrai ne dramaturgui/. Pravartu prisiminti, kad drama, t. y. jos tekstas, yra ir literatūra – vienas iš jos žanrų. Reiškia, kaip tekstas, ji egzistuoja ir be teatro. Žodžiu, drama yra gyva ir be scenos. Kitaip tariant ji gali apsieti be teatro”.

K. Ostrausko avangardinės pjesės buvo neįprastos režisieriams, o eksperimentiniai spektakliai – publikai, už Atlanto buvo pastatyti beveik visi žymiausi dramaturgo kūriniai: „Kanarėlė” (1956), „Žaliojoj lankelėj” (1964), „Pypkė” (1961, 1964), „Gyveno kartą senelis ir senėlė” (1964), „Duobkasiai” (1966).

J. ir A. Mekų kūryba ir veikla padarė didelę įtaką pasaulio avangardistinio kino raidai. Jonas vienas pirmųjų pasaulyje išplėtojo dokumentinio filmo dienoraščio žanrą: „Prarastas, prarastas, prarastas” (1949–1963), „Rojus dar neprarastas” (1977), „Netobuli trijų vaizdų filmai” (1995). Filmuose rodomi įvykiai, situacijos, vaizdai, miestai ir metų laikai, draugai. Sukūrė filmų kartu su broliu Adolfu: „Medžių šautuvai” (1962), „Dienoraščiai, pastabos ir eskizai”, arba „Valdenas” (1964–1969), „Prisiminimai iš kelionės į Lietuvą” (1971–1972). 1962 m. New Yorke A. ir J. Mekai įsteigė Kino kūrėjų kooperatyvą, subūrusį režisierius avangardistus ir įkūrė vieną didžiausių avangardistinio kino archyvų pasaulyje (1970). Vitrinose eksponuojamos rašytojų knygos, rankraščiai, nuotraukos, spaudiniai – kvietimai, afišos, teatro programos, memorialiniai daiktai.

Kituose ekspoziciniuose stenduose pristatomi išeivių rašytojai, gyvenę ir kūrę Anglijoje – K. Barėnas ir V. Šlaitas; Vokietijoje – A. Gustas, Belgijoje – E. Cinzas, Tel Avive – I. Meras, Australijoje – A. Veščiūnaitė; Brazilijoje – P. Babickas. Per jų asmeninius rinkinius apžvelgtas gyvenimas ir kūryba svetur.

Beveik visų Išeivių rašytojų archyviniai rinkiniai sukaupti, parvežti, sutelkti Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Kitaip sakant, tapo jų antrais namais. Šiuo metu saugoma per 200 tūkstančių archyvalijų: tai nuotraukos, dokumentai, rankraščiai, knygos, memorialinės bibliotekos ir daiktai, meno kūriniai. Ypatingą išliekamąją vertę sudaro rašytojų epistolinis palikimas, kuris atskleidžia naujus, nežinomus, patikslina mažai žinotus kultūrinius, literatūrinius, istorinius faktus. Rašytojas A. Landsbergis, dėkodamas už gražią bendrystę, savo knygoje įrašė: „Maironio muziejus tapo ta scena, per kurią išeiviai rašytojai sugrįžo į Lietuvą”. Unikalus paveldas tampa neįkainojama visos Lietuvos vertybe, neatsiejama jos kultūros dalimi.

Nuoširdžiai dėkojame Lituanistikos tyrimo centrui ir kino operatoriui Arvydui Reneckiui už suteiktą leidimą naudotis filmuota istorine medžiaga; Valstybės archyvui už leidimą naudoti „Amerikos balso” įrašus. O patys nuoširdžiausi padėkos žodžiai skirti išeivių rašytojams ir jų artimiesiems, su kuriais teko bendrauti ir dabar bendraujama, už padovanotus unikalius archyvus. Jūsų visų dėka parengta ši turtinga ekspozicija, kuri džiugina besidominčius Lietuvos kultūros garbinga istorija. Išties „Literatūra keičia”. Esate laukiami!

Kultūros kronika

Šiemet Vokietijos Reino krašto-Pfalco žemėje organizuojamo kultūros festivalio „Kultursommer Rheinland-Pfalz” metu Maince rengiami specialūs Šiaurės ir Baltijos šalių filmų seansai. Pristatoma septynių lietuviškų trumpametražių filmų programa, kurioje trys dokumentiniai, trys vaidybiniai ir vienas animacinis trumpo metro filmai. Deimanto Narkevičiaus filme „Kartą XX amžiujeń (2004, 8 min.) nufilmuoti archyviniai vaizdai, kuriuose nukeliamas Lenino paminklas. Emilija Škarnulytė filme „Aldona” (2013, 13 min.) atskleidžia savo močiutės istoriją. Kiti filmai irgi pagrįsti jautriomis žmonių likimų istorijomis.

73-oji Frankfurto knygų mugė po dvejų metų pertraukos vėl gyvai pakvietė leidybos profesionalus į didžiausią literatūros bendruomenės renginį. Frankfurto knygų mugėje vėl dalyvavo ir Lietuvos leidėjai. Lietuvos stende dalijamasi tradiciniais lietuvišką knygų kultūrą reprezentuojančiais leidiniais: katalogais „Gražiausios metų knygos 2020 / The Most Beautiful Lithuanian Books of 2020”, „Best Lithuanian Books for Children and Young Adults 2019–2020”, informaciniu leidiniu „Books from Lithuania 2019–2020. Fiction and non-fiction”, kuriame pristatoma 13 grožinių ir 4 dokumentiniai veikalai, žurnalu „Vilnius Review” ir kt.